

НОВО БЕОГРАДСКО САЈМИШТЕ

Улога сајмова је правилно уочена и од наших привредних кругова, јер су сајмови постали значајни привредни инструмент, успешно средство за развијање робног промета на унутрашњем и спољњем тржишту.

Акција за обнову сајма покренута је 1953 године.

Одлуку о градњи сајма донео је Народни одбор града, априла 1953 године.

Овога пута сајам је добио другу локацију. Први Београдски сајам грађен је на левој обали Саве, на тзв. Земунској страни, на дохвату Саве, у близини бившег Савског ланчаног моста. Обновљено сајмиште лоцирано је на десној обали Саве, на Булевару Војводе Мишића, на месту званом „Шест топола“, на земљишту где се некад налазила бара Венеција.

Обновљено Београдско сајмиште изграђено је на простору површине око 250.000 м², али то је само прва етапа градње. Друга етапа обухватиће површину око 200.000 м².

Ново сајмиште изграђено је у приступачном крају града, близу градског центра и на обали пловне реке.

Свечано отварање обновљеног сајма обављено је 23 августа 1957 године. То је било и прво сајамско излагање на обновљеном сајму.

За обновљени Београдски сајам владало је велико интересовање и у земљи и у иностранству што се види из броја излагача који су учествовали на овоме сајму. На сајму је излагало 1.500 излагача од којих је преко 600 било страних излагача из 27 земаља. Као излагачи на сајму су учествовала и ваневропска предузећа.

За време сајамских дана сајам је посетило преко 1.100.000 људи.

На овом сајамском излагању остварен је висок комерцијални успех.

Прво сајамско излагање на обновљеном сајму још једном је потврдило значајно место које заузима Београдски сајам у Подунавском басену и у Средњој Европи.

Географски положај Београда, и производне и конзумне могућности његовог привредног подручја обезбеђују успех Београдског сајма и растући значај.

Београд лежи на светским путевима и чини сувоземну саобраћајну спону између Средње Европе и Блиског и Средњег Истока. Осим тога Београд је везан воденим путем за седам европских држава а и за морски пут преко Црног Мора.

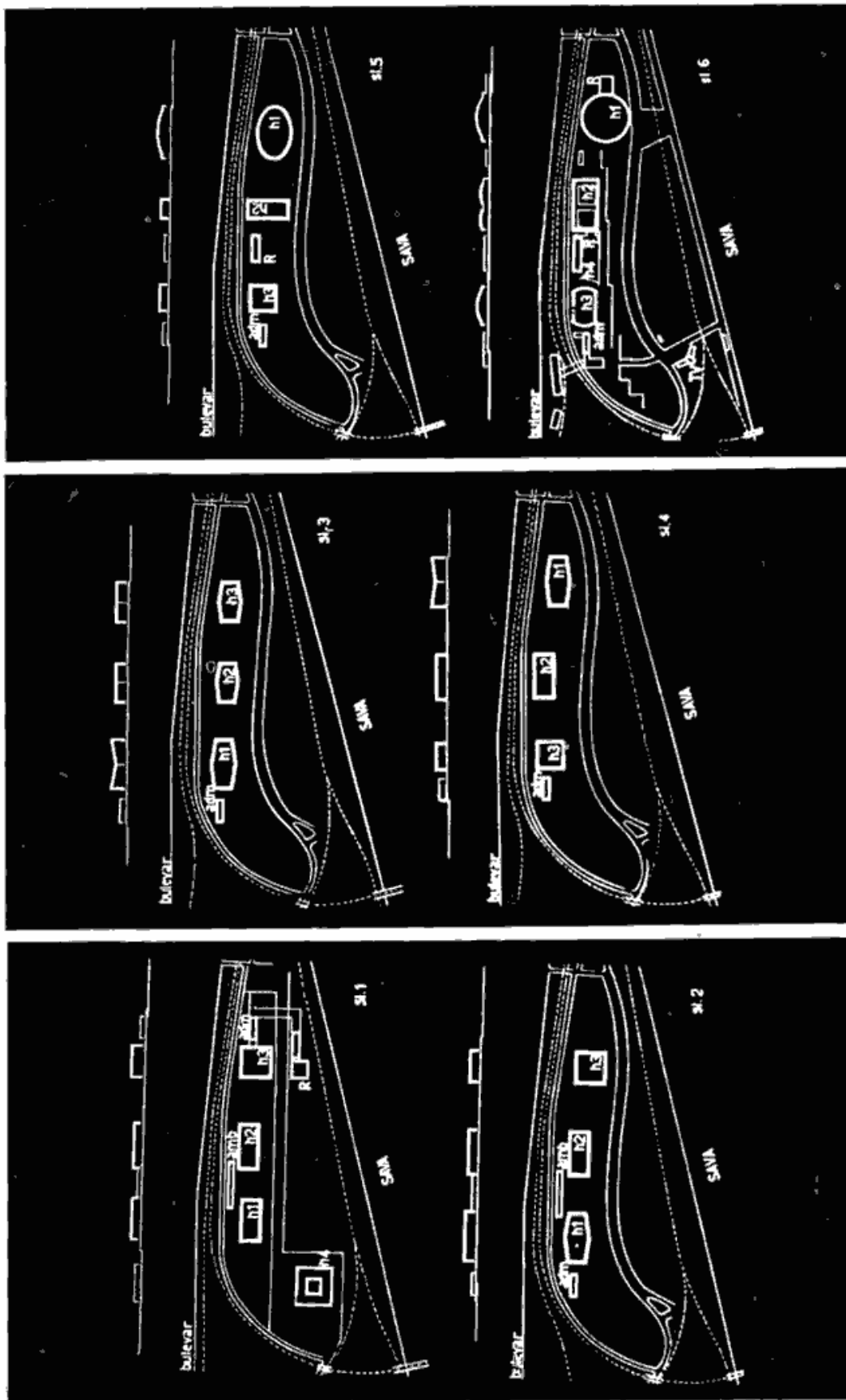
Такав географски положај Београда још ће више да утиче на пораст значаја Београдског сајма и на волумен робног промета који ће се на њему постизати.

Београдски сајам је специјализовани сајам, сајам технике и техничких достигнућа.

У нашој земљи, са социјалистичком привредом, посебно је наглашена потреба техничког развоја и наша привредна политика усмерена је у правцу брзог техничког успона. Отуда је схватљиво што је Београдски сајам добио карактер сајма технике и техничких достигнућа, дакле такав сајам који ће, преко својих приредби, најбрже и најуспешније допринети остварењу тога циља и најнепосредније омогућити праћење техничког напретка и наше земље и многих других земаља свих континентата света.

*

Урбанистички завод Народног одбора града Београда предвидео је изградњу Београдског сајмишта на терену између

Сл. 1 — Шема развоја урбанистичке диспозиције Београдског сајмишта

ложионице Београдске железничке станице и чукаричког подвожњака са краћим странама и Савске обале и Булевар Војводе Мишића са дужим странама.

Одређени терен за прву етапу заузима површину око 250.000 м² са просечном висинском котом 74 м.

Према генералном урбанистичком плану усвојеном и одобреном од Народне скупштине Народне Републике Србије, предвиђа се измештање данашње железничке станице, чији простор, једним делом, захвата и терен одређен за Београдско сајмиште.

Конкурсним програмом за идејно решење овог комплекса предвиђена је изградња сајмишта у две етапе. Изградњи прве етапе приступило се одмах, а друга етапа пројектоваће се и градити када се са сајамског земљишта уклоне железнички објекти.

За изградњу прве етапе сајмишта пројектним задатком је тражено да се пројектују изложбене површине са укупном квадратуром од 50.000 м². Овом површином обухваћени су изложбени павиљони, полуотворени и отворени простор за излагање. Осим тога тражено је да се цео терен тако урбанистички реши како би чинило органску целину и повезаност изложеног простора са озелењеним парковским површинама као и приобалном зоном. Такође је требало да сајмиште уједно послужи и као јавни градски парк који би се користио у току целе године. Још је у почетку постављен задатак да се што рационалније и најцелисходније реши прилаз сајмишном простору у првој етапи његове изградње, док су још у употреби железнички колосеци који га са свих страна окружују.

Београдско сајмиште налази се у ужој градској зони, али је ипак било омогућено да се на његовом земљишту објекти тако поставе да буду удаљени један од другог, а да притом остану велике слободне површине за излагање и озелењавање.

Поред тих одлика, Београдско сајмиште има још и то значајно преимућство што улази у ред ретких сајмова у свету који леже на пловној реци.

Основна идеја при постављању главних изложбених хала, с обзиром на релативно мали расположиви простор за изградњу, била је ослободити што више површина за зеленило и парк.

Стварањем слободних површина омогућен је у сајамско време велики изложбени отворени простор, а у вансајамско време парк, који би користио становницима овог дела града. Да би се сво постигло усвојено је да се изгради мањи број већих, уместо већег броја мањих изложбених хала.

Положајем објеката намеравало се да се оптички уклоне недостаци троугластог простора који се сужава. Зато су сајамски објекти тако лоцирани да не затварају драгоцен пејзаж обале Саве и панораму Београда. Цео терен решен је у виду тераса са којих се пружају видици на целокупни изложбени простор и парк.

Проблемом изградње Београдског сајма требало је решити животну форму једног новог градског комплекса који израста из потребе нашег доба и које оно захтева, то јест стварање једног новог градског центра који се неће користити само за време трајања сајамских изложби, него треба да постане један нови градски организам који ће преко целе године бити коришћен као културни и спортски центар града. Проблем оваквих градских центара је горући проблем свих савремених великих градова. Интерес за изградњу једног оваквог градског центра је део општег друштвеног програма и обнављања друштвеног живота у новим градским центрима, који су до данас у нашој друштвеној структури недостајали. Овај нови градски инструменат има за циљ да активира становнике града и да им пружи спортско и културно уздизање, које треба знатно да утиче на живот становника и да игра одлучујућу улогу у промени начина живота становника града. Изградњом сајамског комплекса Београд добија један нов центар који својом наменом, са савременим програмом, с обзиром на свој централни положај у граду, треба да буде значајни чинилац у културном и спортском животу града, поред привредног задатка.

Сајамски комплекс претставља посебну урбанистичку вредност Београда са својим залеђем, Топчидерским Брдом, изванредним пејзашким лепотама, са обалом Саве и широким проспектима Калемегданске терасе, старим делом града и будућим Новим Београдом, са својим необично блиским положајем према центру и завршном тачком амфитеатра који почиње Калемегданском терасом. Овај сајамски терен једно је истакнуто место, које се сагледава са свих страна широког градског комплекса, лево и десно од обале Саве.

Објекти Београдског сајма уклопљени су у композицију околине. Осим тога куполасти облици објекта сајамског комплекса разбили су монотонију дугачких паралелопипедних станбених објеката Булевара Војводе Мишића. На тај начин драматизована је цела визуелна концепција и дат је акценат објектима у односу на ближу околину, али су истовремено доведени у склад са формалним обликовним квалитетима целог предела: таласастом линијом топчидерских брежуљака. При овом компоновању морало се мислити на све те квалитете, на масе и на силуете.

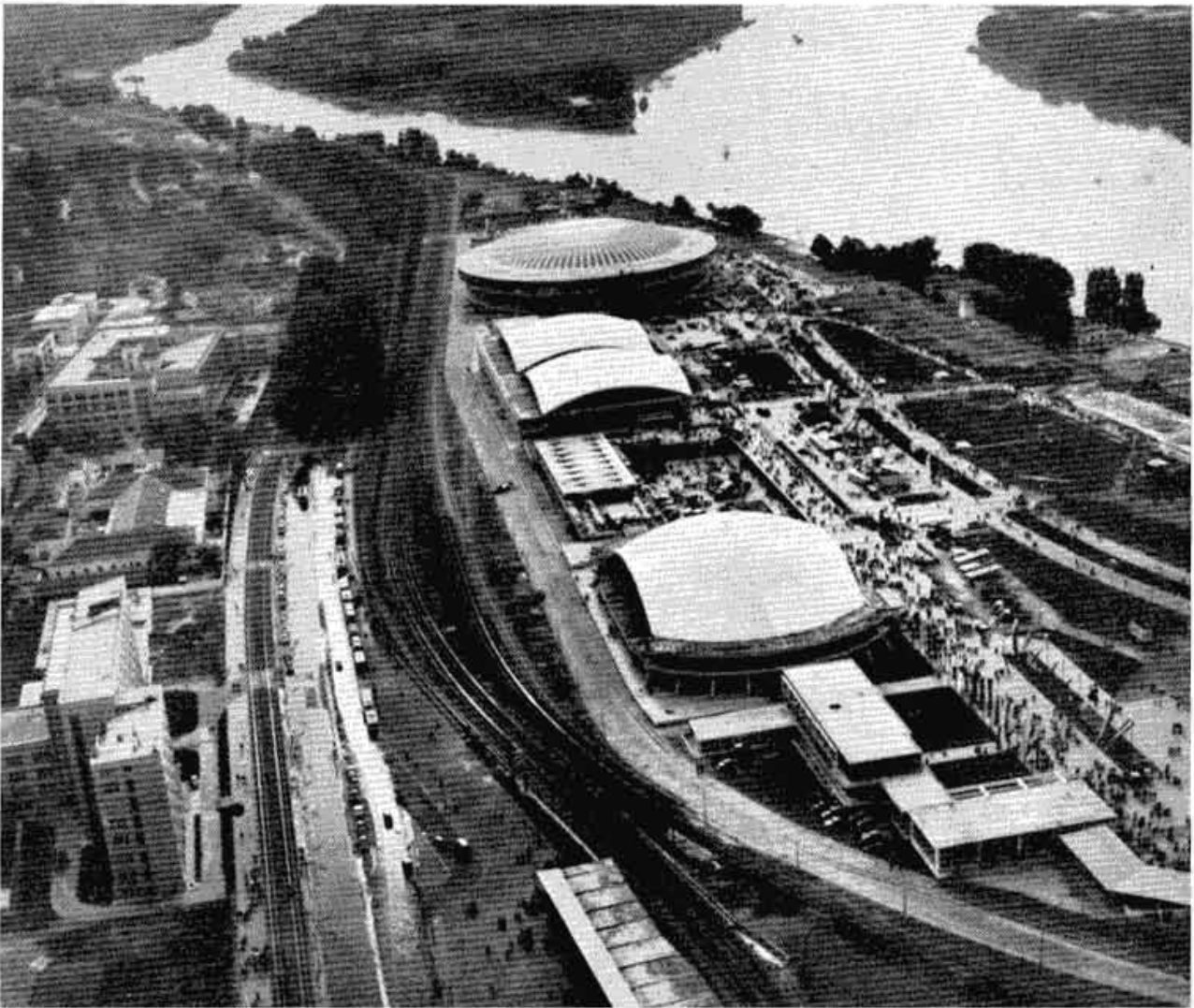
При пројектовању наглашени су необични облици предела, као што су: далеки проспекти (силуета Калемегдана и Београда), леви предели природе реке Саве и Аде Циганлије, а такође и будућа панорама Новог Београда која заслужује да се већ сада о њој води рачуна. Схватајући тако урбанистички пројекат, настојало се да се сачува и нагласи све што је најбоље у топографији: обала реке Саве и панорама Београда.

Посебна пажња је посвећена проучавању силуете сајмишта. Прва замисао је била да силуета буде праволиниског облика разних висина, затим таласастих линија и најзад, као коначно решење, прихваћена је линија силуета сферних и правоугаоних облика који се у ритму наизменично смењују: од сферних облика формиране су хале, а од правоугаоних остали објекти. Тако су сферни облици динамични сами по себи, постали још динамичнији у односу на околну архитектуру.

Главни акценат у томе ритмичком склопу носе изложбене хале у виду купола, које оформљују силуетну линију динамичног облика.

Три линије композиције: пут, железница и река чине битне линије урбанистичке диспозиције сајмишта. Главни путеви, као што је већ речено, пројектовани су да буду интегрални део целог предела и као такви да се уклапају у топографију. Они су пројектовани тако да буду решени у виду меканих и течних линија, које се прилагођавају природној обали реке Саве. Главна артерија пролази кроз терен сајмишта, чинећи кичму из које се шире комуникације у виду грана. Ранија архитектура је имала тенденцију да се раздвоји од урбанистичког пројектовања, а наука о пројектовању путева да постане независна и самостална. Међутим на Београдском сајмишту било је неопходно потребно да се трасе комуникација прилагоде пределу, тако да чине јединство са целим пределом. Комуникације, тојест путеви постали су саставни део архитектонске композиције целог комплекса и њихово присуство у урбанистичкој композицији претставља важан фактор. Трасе путева и трасе железнице, тојест тешки транспортни саобраћај, битно су утицали на формирање сајамског простора, па су стога коришћене постојеће железничке мреже за прикључак постојећег колосека и стварање једног сајамског железничког колосека, који окружује сајамске хале. Цео саобраћај подељен је на колски и пешачки саобраћај и овакво решење саобраћаја омогућује безбедну циркулацију људи и возила и правилно одвијање саобраћаја у оквиру сајмишта.

Колски саобраћај одвојен је од пешачког. Колски саобраћај користи прелаз код зграде Ауто-ремонта и пролази у продужењу испод подвожњака Савског моста. Колски и тешки транспортни саобраћај, који служи за транспорт робе, формиран је у виду тангентне комуникације. Ова траса, која иде око свих изложбених хала, повезана је са рампама и везује се за павиљоне и просторе амбалаже експоната смештене у сутурену хала. Истом овом трасом постављени су и железнички колосеци који су

Сл. 2 — Београдско сајмиште. Поглед на сајам за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

на 1,10 м нижи испод истоварних рампи. Оваква диспозиција железничког колосека, допушта лак утовар и истовар експоната транспортованих железницом.

Траса тешког колосека и железничког саобраћаја повезује теретно пристаниште смештено на западном делу сајамског терена, а које је пред изградњом.

Док се тешки транспортни саобраћај одвија иза изложбених хала, са његове задње стране се обавља снабдевање експонатима. Пешачки саобраћај одвија се испред изложбених објеката и тиме је потпуно обезбеђено несметано кретање пешака. Приступ посетилаца у сајамски простор са улазног трга код

Сењака, обавља се преко тунела (подвожњака) који иде испод колосека.

Нарочита пажња поклоњена је прилазним улицама, које је требало тако решити да својим положајем сугерирају посетиоцу импресивну слику при улазу у сајмиште. Кретање посетилаца на сајмишту може се упоредити са кретањем посетилаца кроз изложбе, музеје и сличне институције чији је циљ да посетиоци уоче сваки изложбени предмет.

Посебна пажња поклоњена је проблему маса и навали посетилаца у одређене дане и часове, када је саобраћај нарочито појачан.

Функционално решење кретања по-

Сл. 3 — Београдско сајмиште. Поглед на сајам за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

сетилаца захтевало је и правилно димензионарање главних и споредних комуникација, споља и унутра. Широке пешачке комуникације крећу се углавном поред хала и средином сајамског терена, односно парка. Ове две главне комуникације посетилаца, повезане су многим бочним стазама. Пошто сваки посетилац има свој циљ, ово се морало изразити пројектом, тојест повезивање праваца који не смеју ни на једној тачки кретања бити стешњени, а приступни путеви до хала треба да образују један организам, који ће бити у складу са решењем целог простора.

Цео терен је развијен у више нивоа наместо равног отвореног простора чест код других сајмова. Решавањем у више нивелета, које модифицирају и преиначују форму целог терена, ствара се постамент за изложбене хале, да би изло-

жбене хале добиле један доминирајући положај. На тај начин подвучена је важност ових објеката. Издигнута је једна тераса изнад опште нивелете терена, тако да посматрач увек гледа на композицију објеката. Мењањем нивоа терена помоћу рампи и степеништа, постигнуто је да посетиоци добију бољи и потпунији преглед целог терена, као и да се оживи читав комплекс у циљу да се пружи што потпунија генерална импресија и прегледност при кретању посетилаца.

Сасвим је разумљиво да је пројектовање Београдског сајма морало да прође кроз свој развојни пут, од првих замисли, до остварења, од првих скица до дефинитивног пројекта. У овом временском размаку концепција о Београдском сајму морала је да претрпи многе измене како због инвестиционих реструк-

Сл. 4 — Београдско сајмиште. Хала број 1 за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

ција, тако и због необичних теренских услова: незгодан облик самог терена, висок ниво подземне воде, изолирани терен великим бројем железничких колосека и слаба носивост земље. Све ове тешкоће чиниле су да је идеја сазрела и уобличавала се под врло тешким околностима док није добила свој коначни облик. Проблем функција и проблем конструкција и простора, који је тако интимно повезан при пројектовању оваквог сајамског комплекса, захтевали су многе студије, а то је условљавало израду многобројних цртежа и велики број макета. Студије су морале обухватити цео комплекс а тако исто поједине конструктивне системе и детаље који су темељно проучавани. Овај специфичан задатак створио је своје сопствене законе у којима је одражена организација и механизам сајамског живота.

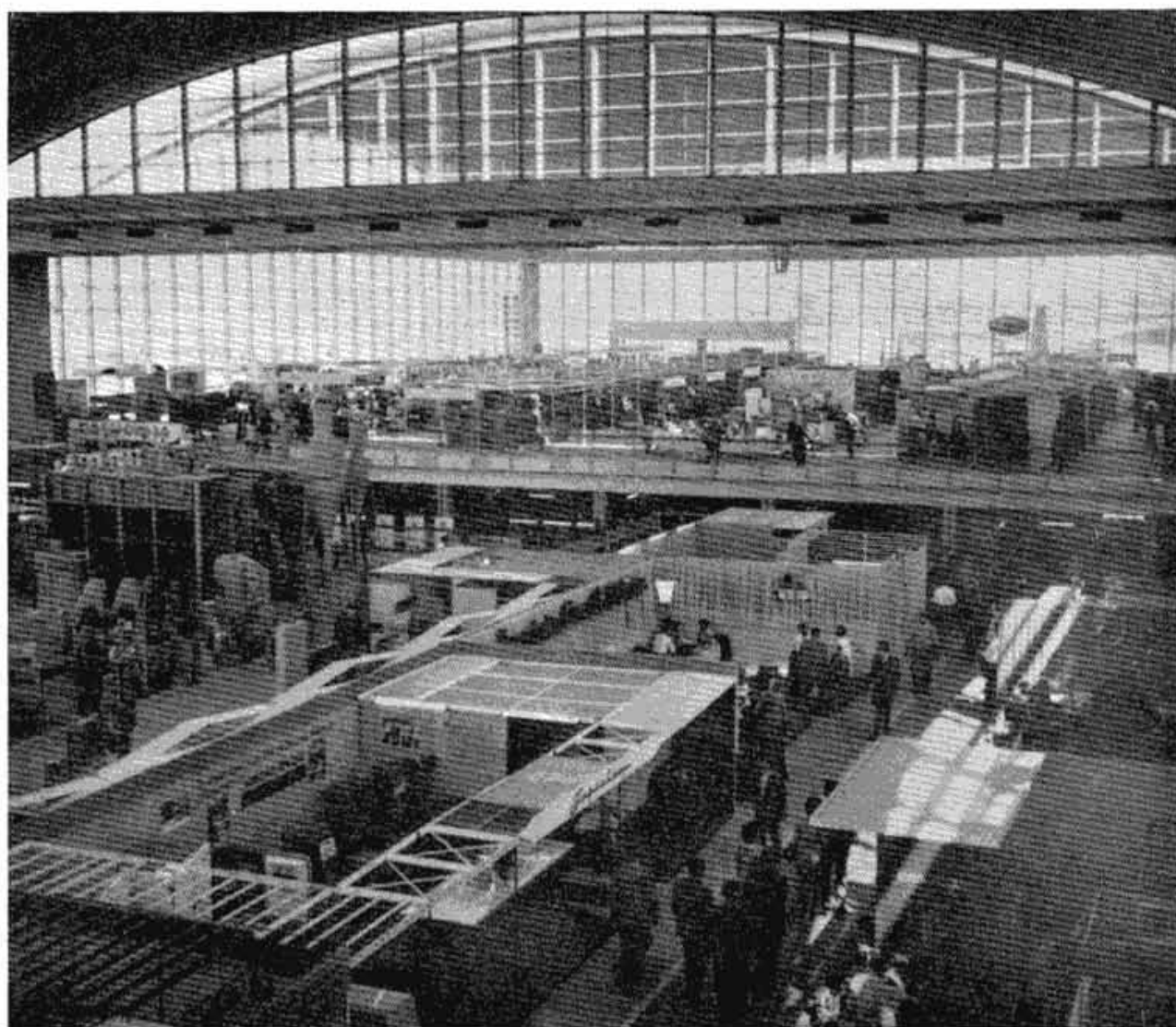
При овом решавању један од битних проблема је био овладати целокупним сајамским животом. При томе требало је уклопити у једну хармоничну архитектонску целину све техничке елементе, често диспаратне као: путеве, зеленило, конструкције, инсталације, пасареле, тунеле итд. Све се ово није могло радити без метода и анализа као и великог студиског рада. Целовита анализа при пројектовању наметнула је нова решења, услед којих је конкурсни рад морао да буде потпуно одбачен због великог броја озбиљних недостатака.

После многих студија усвојено је решење постављања једног главног објекта на крају терена, а поред овог изванредно великог објекта, и већи број мањих објеката. На овај начин сајмиште је просторно знатно увећано и панорама Београда укључена је у ком-

позицију сајма, а то чини да цело сајмиште изгледа знатно веће.

Нова дефинитивна урбанистичка концепција прошла је кроз више фаза до свог дефинитивног уобличавања. Прва фаза имала је три изложбене хале и то све три у виду правоугаоника. Поред ових битних објеката посебан проблем причињавали су објекти: амбалаже, царинарнице, котларнице, административне зграде, банке, пошта, ресторани са салом за банкете, салом за биоскоп, гараже, прилази и друго. Цео урбанистички склоп формиран је тако да има изглед једног прогресивног мандра ортогоналног система. Била су по-

ребна решења, која би омогућила да све хале добију просторе за амбалажу, а у исто време да се уклоне и урбанистички недостаци, тојест да се избегне блокирање Булеvara Војводе Мишића. Зато је прихваћена идеја да се велика зграда за амбалажу уклони, а просторије за амбалажу поставе испод изложбених хала, које су повезане са дизалицама, и то тако да свака хала добије своју амбалажу у сутурену хале. Овим решењем ослобођена је знатна површина сајамског терена, а при томе је и цело решење постало јевтиније, пошто посебну зграду амбалаже овим решењем није требало зидати.

Сл. 5 — Београдско сајмиште. Хала број 2. Унутрашњост за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

После темељне студије изолације од влаге и од воде, прихваћено је као дефинитивно решење подвожњака. Пошто је Београдска железничка дирекција одбила решење премештања колосека око Ауто-ремонта и фабрике хартије, било је потребно улазни трг знатно смањити и одустати од обиласка колосека око ових објеката, и прихватити девијацију колосека у виду слова „S“ на месту бивше железничке станице Сењак, која се морала уклонити. Премештањем главног улаза код Сењака, довело је до промене места за зграду администрације, поште, банке, туристичких бироа, а тиме и до потпуне про-

мене групације целог сајамског комплекса.

Како би хала 1, правоугаоног облика, теже одговарала за спортске и културне приредбе, покушано је са решењем ове хале у виду шестоугаоника, који много боље одговара својој намени, урбанистички се боље уклапа у терен и допушта боље визуре на проспекте обале Саве са Булеваром Војводе Мишића.

Дуге студије облика ове универзалне хале најзад су ово питање искристалисале. Узет је у обзир и облик елипсе који се много боље уклапа у околину и оптички изгледа много мањи, него што је уствари, а овим се функције самог

Сл. 8 — Београдско сајмиште. Хала број 1. Унутрашњост за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

објекта знатно лакше решавају и потпуно прилагођавају аудиторијуму, у виду амфитеатра како за спортске тако и за културне приредбе. У даљим студијама најзад је прихваћено кружно решење универзалне хале које има још више предности.

Хала 2 најпре је потпуно заклањала халу 1, али је накнадним решењем исправљена ова грешка, те је постављена паралелно са Булеваром Војводе Мишића и тиме је ослобођен поглед на халу 1. Због овако постављене хале 2, морала се хала 3 померити према улазу из подвожњака.

Оваква поставка главних сајамских објеката, — изложбених хала, условљавала је и постављање осталих сајамских објеката, као: административне зграде одмах до улаза, затим хале 4 изнад које се налази ресторан са терасом, а на задњој страни хале 1 постављен је још један ресторан док је између хале 2 и хале 1 постављена гаража са штампаријом на тераси.

По изградњи сајамских објеката дошао је захтев од стране Градског народног Одбора и Радио станице Београд за изградњу телевизиске станице на сајмишном терену.

Овај објекат није био предвиђен програмом ни пројектима за изградњу сајма, те је остало, као једино решење, да се користи слободан парковски терен, па је ради тога овај објекат лоциран у средишњем делу парка у близини подвожњака код Савског моста.

Београдски сајам са својим специфичним решењем, претставља посебну категорију у систему грађења изложбених хала која до сада није примењена ни на једном постојећем сајму. Наиме, све изложбене хале Београдског сајмишта имају двоструку функцију, јер се могу користити не само као изложбене хале, већ и као дворане за спортске и друштвене приредбе.

При изградњи Београдског сајма прихваћен је такав систем који је омогућио јевтино покривање затвореног простора без конструктивних стубова у изложбеном простору. На тај начин корисни изложбени простор је знатно увећан. Овај систем успешно је решио инте-

грално повезивање великог броја функција и проблем просторне трансформације посредством монтажних трибина, тојест омогућује вишеструко коришћење хала.

Пројектовање хала Београдског сајмишта ослања се на техничким искуствима европских сајмова, али и од пројектанта се тражило да добро проучи и познаје савремени систем излагања.

Пројектни програм захтевао је да се изложбене хале изграде за двоструку употребу. Ова двострука намена захтевала је нека отступања од минималних рационалних мера објеката, нарочито у висинама хала.

Београдско сајмиште требало је решити у комплексу. При томе требало је проучити и решити низ проблема, између осталих и следеће: слаба носивост земљишта, висок ниво подземне воде, неправилан облик терена, релативно мала површина земљишта, неприступачност терена опкољеног железничким колосецима и железничким насипима итд. Исто тако морао се омогућити лак и брз транспорт изложбених експоната и уклопити појединачне мере у једно јединствено (модул). Димензије и модуле требало је такође свести на разумну меру, омогућити лаку оријентацију посетилаца и њихово кретање и одредити главне саобраћајнице али не уже од три метра, а путеве другог реда повезати са изложбеним површинама. За димензије изложбених штандова узет је уобичајени модул 3×3 тојест 9 m^2 или 3×4 тојест 12 m^2 . Ове јединице изложбених штандова захтевале су пасаже за посетиоце од 3 м.

Пре почетка пројектовања одлучено је да се установи модуларна мрежа, у којој ће бити шематски приказане јединице изложбених штандова, пролази и места за прикључак инсталација (водовод, канализација, електрика).

У погледу величине изложбених површина водило се рачуна да не буду сувише велике, на основу искуства о комуникацији посетилаца. Исто тако придржавало се прописа о комуникацији посетилаца, али притом је вођено рачуна да површина комуникација тј. пролаза не сме прећи већу вредност

Сл. 7 — Београдско сајмиште. Поглед на Булевар Војводе Мишића за време прве изложбе 1957 године. (Снимак М. М. Павловића)

од 40% изложбене површине, јер би иначе изложбене површине биле нерационално искоришћене. Из овог усвојеног модула произилазило је да висина изложбених штандова није сме-ла да пређе 2,20 м. С друге стране нису много ограничене изложбене површине (штандови) јер би то сметало добром смештају експоната у штанду и прегледности експоната.

Исто тако вођено је рачуна о проблему осветљавања хала, дневног и ноћног, о проблему проветравања, грејања, озвучавања и водовода.

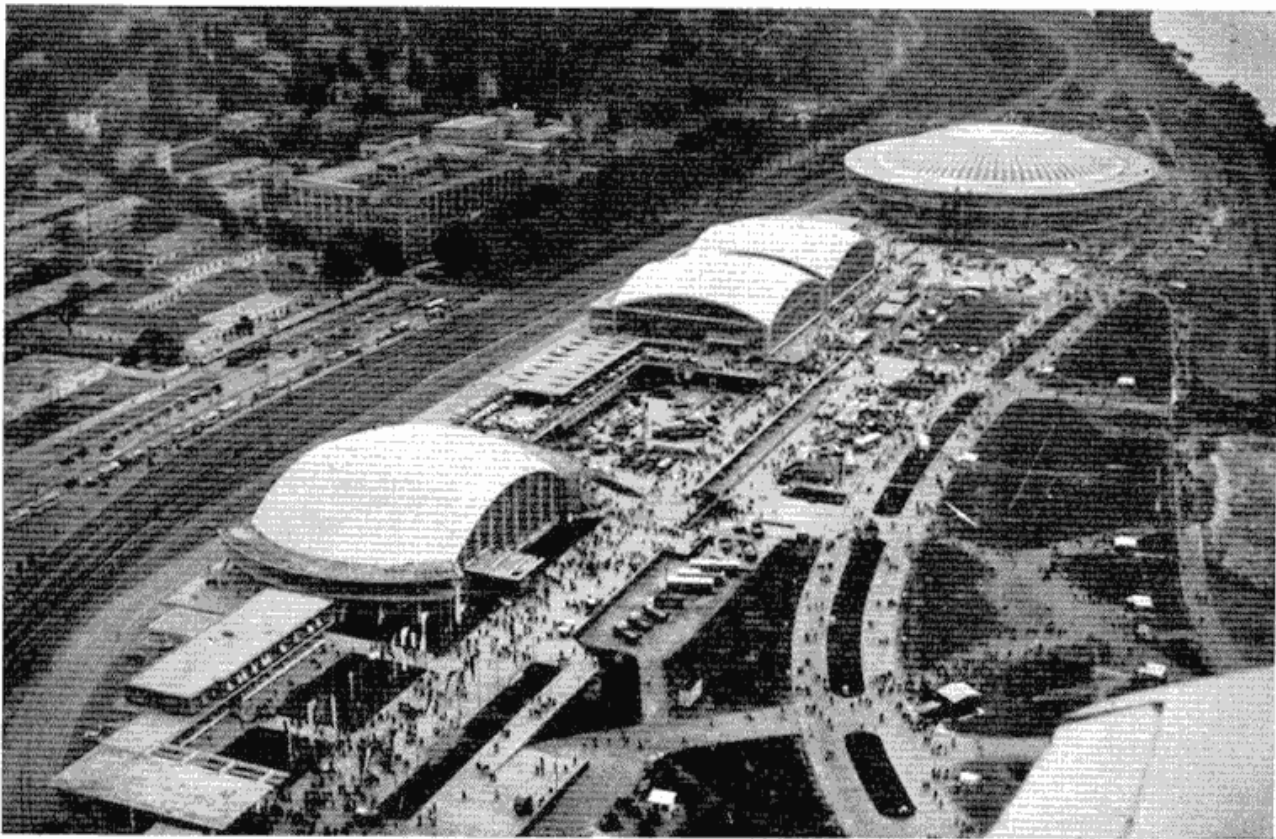
Све ово остварено је коришћењем савремених техничких уређаја.

Код осветљавања хала избегавало се да се користе оберлихти, а што више бочна светлост јер је пуна светлост са хоризонта — зенита најтоплија. Поред

тога што је бочно осветљење погодно за изложбене хале, оно има предност што се бочна застакљивања могу користити и за проветравање, за случај да хала не располаже вештачком вентилацијом.

За компоновање Београдског сајма усвојен је принцип ритмичког распореда маса, јединство грађевинског материјала и принцип прожимања простора изнутра и споља кроз велике стаклене површине.

Композиција је схваћена на односу: масе и празног, хоризонтала и вертикала, на статичком изразу архитектонских облика, на динамизму сверних површина, као и на контрасту светлости и сенке. Прихваћено је сверно обликовање изложбених хала на Београдском сајмишту, те се тиме одустало од монотоније правог угла. Искоришћене су нове пла-

Сл. 8 — Београдско сајмиште. Поглед на сајам за време прве изложбе 1957 године. Авионски снимак. (Снимак М. М. Павловића)

стичне могућности армираног бетона, оформљујући их у више ритмичких купола које оквирују велика стаклена огледала на којима се поигравају блистави рефлекси целог предела, пружајући целом комплексу изглед савремене монументалности.

*

Хала бр. 1 — је универзална хала ситуирана најузводније према Господарској механи. То је највећа хала. По конструкцији и обиму то је огромна купола кружне основе, пречника 106 м., са унутарњим галеријама по целом обиму, са укупном површином за излагање од 18.000 м². Осим тога хала располаже са помоћним просторијама у сутурену од 4.900 м² који се могу користити за смештај амбалаже и у друге сврхе. Ова највећа хала у вансајмско време служиће за разне друштвене приредбе, као изложбе, спортске приредбе, концерте, политичке манифестације и друго. У

непосредној њеној близини налазе се улази за возила и пешаке као и један ресторан тако да цео тај простор са халом и око ње чини у неку руку целину за намену те врсте. У самој хали предвиђена је могућност и монтирања трибина за пријем публике. У вези ових разних приредби у хали су предвиђене помоћне просторије, као гардероба, тушеви, амбуланте итд.

Друга по реду и величини је хала бр. 2. Она се налази у средњем делу сајамског простора преко пута Завода „Јарослав Черни“, лежи дуж теретног пута и индустриског колосека. Хала бр. 2 је састављена из две једнаке хале квадратних основа 48×48 метара код којих су нивои приземља и сутурена различити али су функционално и архитектонски спојени у једну целину. Кровне конструкције ових хала су сферне љуске и врло су оригиналне по својој архитектонској и конструктивној замисли. Хала бр. 2 намењена је излагању

експоната лаке индустрије и има у приземљу затворену изложбenu површину од 9.000 м² изложбене површине. У сутурену нижег дела ове хале располажемо са око 5000 м² помоћног простора за смештај амбалаже или других потреба. И ова хала због својих великих и истих просторија пружа могућност разне употребе у вансајамско време.

Хала бр. 3 — је трећа по реду и величини, димензија 48 × 70 метара чистог простора и јединствене по архитектури и конструкцији. Налази се у близини главног улаза за пешаке. Кровна конструкција је сферна љуска. И она као и хала бр. 2 лежи са дужом страном и рампом према Булевару Војводе Мишића. Хала бр. 3 намењена је изложби експоната тешке индустрије и има у приземљу око 3.200 м² а са галеријама око 5.000 м² површине. У сутурену ове хале има око 3.100 м² расположивог изложбеног као и помоћног простора за смештај амбалаже или других потреба. Ова хала због свог великог и чистог простора може да послужи у сврху разних друштвених приредби у вансајамско време као и две претходне хале.

Између хала бр. 2 и 3 налази се хала бр. 4. Она насупрот осталим халама има равну кровну површину са скелетном конструкцијом и разбија монотонију сферних облика. Хала има приземље и спрат. У приземљу ће бити изложбени простор са 1.000 м² површине док је на спрату предвиђен ресторан са затвореним просторијама и отвореним терасама. Терен на простору ове хале решен је у виду ниже терасе као да је спрат хале бр. 4 у висини приземља хале бр. 2 и 3.

Осим ових набројаних хала резервисан је слободни простор од 2.000 м² за подизање привредних индивидуалних павиљона појединих предузећа или индустријских грана, као и простор од око 15.000 м² површине за подизање иностраних павиљона.

Поред затворених изложбених простора на Сајму ће се излагати и на отвореним и полуотвореним површинама које су распоређене у виду терасе између поменутих хала и аутопута са укупном површином од око 37.000 м². Нови

Београдски сајам располагаће са укупном површином за излагање и то:

1) У затвореним просторијама око 45.000 м².

2) Са отвореним и полуотвореним просторима од око 37.000 м².

Поред наведених објеката који служе у чисто изложбене сврхе Сајам ће имати низ других објеката неопходних за нормално функционисање сајма. Одмах иза главног улаза за пешаке са десне стране биће зграда дирекције Сајма. У њој ће поред просторија за администрацију бити смештене ауле са шалтерима за банку, пошту и туризам, затим амбуланта, дневне собе за милицију, ватрогасце и тако даље.

На сајму ће бити два ресторана, један код улаза код Господарске механе, а други између хале бр. 2 и 3. Поред њих биће и неколико аутоматских бифеа за точење пића у полуотвореним просторима. Предвиђено је неколико јавних клозета са лавабоима, затим гаража за путничке и теретне аутомобиле, гардеробе за смештај пртљага оних посетилаца који дођу из унутрашњости или са стране. На свакој обали биће теретно и путничко пристаниште. На простору између Аутопута и савске обале биће терен за разне врсте рекреација, паркови и шеталишта. У тежишту просторног троугла биће подигнут високи рекламни торањ са ватрогасном осматрачницом.

За овај успех и брзо обнављање Београдског сајма мора се одати признање директору, инжењеру Олги Дивац, која је цео посао са успехом водила и тиме допринела брзој изградњи Београдског сајмишта.

Поред главног пројектанта, писца овога чланка, и сарадника архитеката Пројектантског бироа Београдског сајма, нарочито треба споменути инжењера Милана Крстића и инжењера Бранка Жежеља који су својим стручним саветима и суделовањем у обради конструкција допринели остварењу овог великог објекта.

Са пројектовањем сајмишта почело се новембра 1954 године, изградња је завршена 22 августа 1957, а свечано отварање обновљеног Београдског сајма извршено је 23 августа 1957 године.

LA NOUVELLE FOIRE DE BELGRADE

M. PANTOVIĆ

Le programme du concours pour la Foire de Belgrade prévoyait une construction en deux étapes. La première de ces étapes a été réalisée immédiatement, tandis que la seconde ne sera entreprise que lorsqu'auront disparu des terrains de la foire les voies et bâtiments des chemins de fer.

Pour la réalisation de la première partie de la construction, on avait demandé un projet d'aménagement d'une aire d'exposition d'une superficie de 50.000 m². Sur cette aire il fallait comprendre des pavillons d'exposition, des emplacements semi-couverts et des emplacements d'exposition à l'air libre. En outre, il fallait concevoir tout l'ensemble de ces terrains du point de vue de l'urbanisme de manière à en faire un ensemble organique où les emplacements d'exposition cadrent avec les parcs et aires de verdure.

Avec le problème de la construction de la Foire de Belgrade, il fallait aussi trouver une forme vivante pour un nouveau complexe urbain né des besoins et des exigences de notre époque, c'est-à-dire, créer un nouveau centre urbain qui ne servirait pas seulement pendant la durée de la foire mais deviendrait un nouvel organisme de la ville qui pourrait être utilisé tout au long de l'année comme centre culturel et sportif de la ville.

Avec la construction de ce complexe de sa Foire, Belgrade a été doté d'un nouveau centre qui, par son intention, son programme moderne et du fait de sa position centrale dans la ville doit devenir un facteur important dans la vie culturelle et sportive de la ville, à côté de son but primaire, qui est, lui, commercial.

Le complexe de la Foire représente une valeur urbaniste particulière pour Belgrade, avec son fond composé par les collines de Topčider, ses extraordinaires beautés naturelles, avec les rives de la Save et les vastes perspectives de la terrasse de Kalemegdan, la vieille ville et le futur Nouveau Belgrade, avec, aussi, sa position très proche du centre et le point final de l'amphithéâtre que forme la terrasse de Kalemegdan. Ces terrains de la Foire forment un endroit bien marqué que

l'on voit de toutes les parties du vaste complexe de la ville sur les rives gauche et droite de la Save.

Le projet d'urbanisme exigeait que soit conservé et mis en valeur tout ce qui se présente de mieux dans la topographie: les rives de la Save et le panorama de Belgrade.

L'idée de base lors de la disposition des halles d'exposition, compte tenu de la place relativement réduite dont on disposait, a été de libérer dans toute la mesure du possible des surfaces pour la verdure et les parcs.

Les bâtiments de la Foire ont été répartis de telle manière qu'ils ne peuvent pas fermer le précieux paysage des rives de la Save, ni le panorama de Belgrade.

Tout le terrain a été conçu comme une terrasse de laquelle s'offrent des vues d'ensemble sur tous les emplacements d'exposition et le parc.

Le tracé d'une voie de chemin de fer relie le quai installé dans la partie occidentale de la Foire.

Les transports par voie ferrée passent par derrière les bâtiments de la Foire et permettent, le déchargement sur la face postérieure des halles des échantillons. La circulation des piétons, par contre, a lieu devant ces bâtiments et est absolument libre. L'arrivée des visiteurs venant de la place de Senjak, à l'entrée de la Foire, se fait par un tunnel passant sous les voies ferrées.

De par sa solution spécifique, la Foire de Belgrade représente une catégorie particulière dans le système de construction de halles d'exposition, catégorie qui n'a jamais été adoptée jusqu'à ce jour à aucune foire. En effet, toutes les halles de la Foire de Belgrade sont dotées d'une double fonction et elles peuvent être utilisées non seulement comme halles d'exposition, mais aussi comme salles pour diverses manifestations sportives et sociales.

L'architecture de béton armé a de nouveau conquis les arcs en forme d'écailles, dont la légèreté et l'élasticité donnent libre cours à l'imagination moderne et permettent la création de compositions modernes dont les formes sont toutes empreintes de vitalité,

de fraîcheur. Lors de la construction de la foire de Belgrade on a également adopté le système de la coupole pour les halles d'exposition.

La halle I a été placée dans la partie S-W des terrains de la foire et c'est elle qui termine le groupement architectonique des halles d'exposition.

Par sa situation, cette halle souligne la direction et oriente la circulation des visiteurs. Au moment de sa composition on a cherché à éviter un aspect schématique, ce pourquoi on a voulu adopter la forme ronde pour cette halle qui devait fermer harmonieusement le sommet d'un terrain triangulaire, et de cette manière on a pu éviter également un rétrécissement optique de ce terrain. Avec la forme ronde adoptée pour cette halle, on est parvenu aussi à obtenir la surface utile la plus grande et, en outre, vue de l'extérieur, cette halle semble plus petite et cadre de la manière la plus idéale dans le paysage.

La halle I se compose d'une partie centrale en forme de coupole et d'une annexe qui, ensemble, forment un espace unique. La partie centrale comprend un rez-de-chaussée, une galerie et des sous-sols. Les deux premières parties servent d'emplacement d'exposition, tandis que les sous-sols servent de magasins à matériel, emballages, consigne et autres pièces auxiliaires.

Lors de l'élaboration du projet de la halle I on n'a pas perdu de vue la double fonction qu'elle devait avoir. Dans ce but on y a prévu une piste cycliste démontable de 200 m, une piste de course réglementaire, tout comme un terrain pour basket, hand-ball, tennis et boxe pour des manifestations en dehors de la foire elle-même. Outre ces réunions sportives, elle pourra encore servir pour des manifestations massives, politiques, culturelles et artistiques, comme congrès, festivals, représentations théâtrales, concerts, etc... Pour pouvoir satisfaire à ces exigences diverses, on ne pouvait trouver de solution qu'en employant des tribunes démontables sur les emplacements d'exposition. Adaptée de cette manière, cette halle peut recevoir, pour les courses de vélo ou à pied, 8.000 spectateurs, pour les rencontres de basket, hand-ball et tennis, 8.800, pour celles de boxe, 18.550, pour les congrès, 20.000. Avec l'adaptation des emplacements principaux allait de pair celle des sous-sol

qui, en cas de manifestations sportives ou autres, doivent pouvoir servir de vestiaire et autres services.

Pour pouvoir faire de cette halle un emplacement d'exposition, il fallait la couvrir sans faire appel à des piliers et en employant une méthode simple et adéquate.

La halle a été comprise comme une coupole à côtés de béton armé d'un arc de 106 mètres.

La halle II se compose, elle, de deux coupoles (constructions en coquille, épaisseur 9 cm) dont chacune a un diamètre de 48 mètres; géométriquement parlant, cette coquille a la forme d'une boule coupée sur quatre côtés. Sur ses bords, elle est supportée par des appuis de béton armé qui reposent sur des piliers à raison de quatre par coquille.

La halle III se compose d'une partie centrale et de deux annexes en forme de galeries couvertes. Celles-ci sont disposées symétriquement par rapport à l'arc le plus court des voûtes de la halle et sur ses côtés. Sous la partie centrale se trouve une cave.

Le toit de la partie centrale est formé d'une coquille d'une épaisseur de 9 cm.

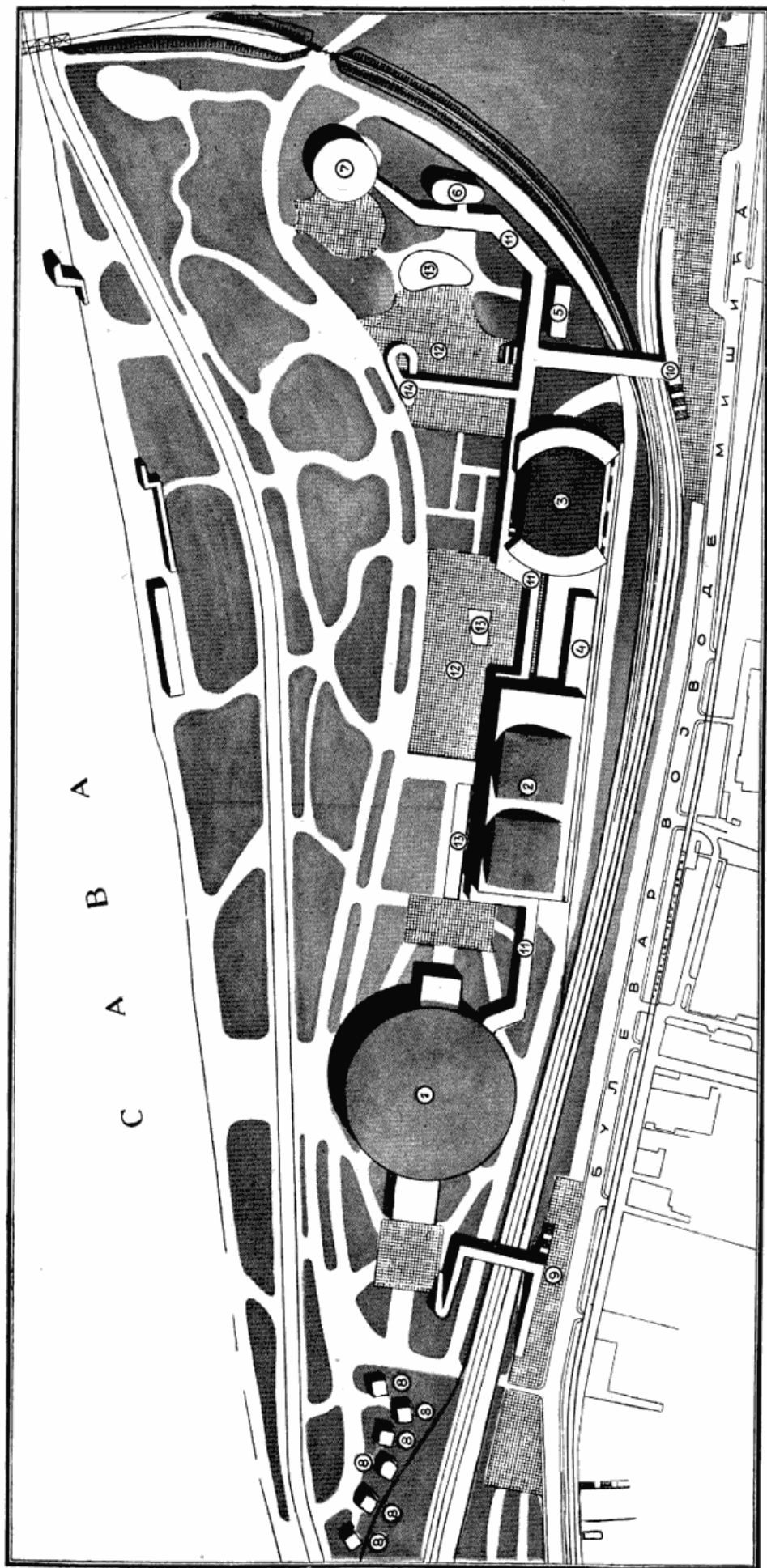
Outre ces bâtiments principaux, on a construit également un certain nombre d'autres: un bâtiment administratif, un bureau de poste, une banque, des restaurants, un quai, une douane, etc...

L'élaboration du projet avait commencé en Novembre 1954; la construction a été achevée le 22 Aout 1957.

L'inauguration officielle de la nouvelle Foire de Belgrade a eu lieu le 23 Aout 1957.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — La Foire de Belgrade. Les diverses étapes du projet
- Fig. 2 — La Foire de Belgrade. Pendant l'exposition de 1957
- Fig. 3 — La Foire de Belgrade. Pendant l'exposition de 1957
- Fig. 4 — La Foire de Belgrade. La halle I pendant l'exposition de 1957
- Fig. 5 — La Foire de Belgrade. La halle II. Intérieur, pendant l'exposition de 1957
- Fig. 6 — La Foire de Belgrade. La halle I. Intérieur, pendant l'exposition de 1957
- Fig. 7 — La Foire de Belgrade. Le Boulevard Vojvode Mišić pendant l'exposition de 1957
- Fig. 8 — La Foire de Belgrade. Le première exposition, en 1957. Vue aérienne

Београдски сајам: 1 — Универзална хала за сајам и спортске приредбе; 2 — Хала за лаку индустрију; 3 — Хала за тешку индустрију; 4 — Ресторан; 5 — Зграда администрације; 6 — Пошта, банка и агенције; 7 — Ресторан; 8 — Павиљон за фолклор; 9 — Улаз бр. 2; 10 — Улаз бр. 1; 11 — Пасереле; 12 — Отворени изложбени простори; 13 — Базени; 14 — Рекламни стуб. La Foire de Belgrade: 1 — Pavillon de foire et de manifestations sportives; 2 — Pavillon d'industrie légère; 3 — Pavillon d'industrie lourde; 4 — Restaurant; 5 — Bureau d'administration; 6 — Poste, banque et agences; 7 — Restaurant; 8 — Pavillon folklorique; 9 — Entrée № 2; 10 — Entrée № 1; 11 — Passerelles; 12 — Bassins; 13 — Parties d'exposition ouvertes; 14 — Colonne d'affichage.